

Η ΓΟΡΓΟΝΑ ΤΗΣ ΑΤΤΑΛΕΙΑΣ *

Ἐν ἰδίᾳ περὶ τῶν Γοργόνων πραγματεία καὶ ἐν τῇ συλλογῇ τῶν ἑλληνικῶν παραδόσεων¹ ἐζήτησα νὰ καταδείξω πῶς ἐκ τῆς συγχωνεύσεως τῶν περὶ Γοργόνων, Σειρήνων καὶ Σκύλλης ἀρχαίων μύθων προῆλθον αἱ περὶ Γοργόνων παραδόσεις τοῦ καθ' ἡμᾶς λαοῦ καὶ πῶς πρὸς ταύτας συνυφάνθησαν μυθικαὶ περὶ Ἀλεξάνδρου διηγήσεις τοῦ παρηγμακότου ἑλληνισμοῦ καὶ τῶν βυζαντινῶν χρόνων. Τῶν ἀρχαίων Σειρήνων χαρακτῆρας ἔχουσιν αἱ σημεριναὶ Γοργόνες μόνον τὸ μελωδικὸν ἄσμα καὶ τὴν ἐν τῇ θαλάσῃ (ἀλλ' ὄχι ἐν νήσῳ) διαμονήν. Τοῦ δὲ πολυθρυλήτου ὁμηρικοῦ μύθου περὶ Ὀδυσσεύος καὶ τῶν Σειρήνων δὲν ἦτο γνωστὸν ἂν διετηρήθη ἀνάμνησις παρὰ τῷ καθ' ἡμᾶς λαῷ· ἀλλ' ἐσχάτως μοι ἀνεκοινώθη ὑπὸ τοῦ Καλυμνίου διδάκτορος τῆς φιλοσοφίας κ. Γ. Κλ. Ζερβοῦ ἡ ἐπομένη καλυμνία παράδοσις, ἣτις περιέχει τὰ κυριώτατα στοιχεῖα τοῦ μύθου τῆς Ὀδυσσεΐας καὶ ἐν ἣ τὰς Σειρήνας ἀντικαθιστᾷ ἡ Γοργόνα.

«Ἡ Γοργόνα ἦτον ἀντρείωμένη ἐν εἰς ἐν ἵταιρον τῆς². [Τὰ] κουβέρτα³ καὶ τὰ πικνιά, καὶ κείνη τὰ σταματοῦσε μετ' ἀπλωμα τῷ σσ'ερξ' τῶν τῆς⁴ κί' ἀρσίνοῦσε τὸ τραοῦι ποῦ λώλαινε. Κί' ὁ καπετᾶνος ὠρμοῦσε νὰ τῇ ψάση⁵ ποῦ τὰ μαλλιά ποῦ τον ἀνέπλεκα καὶ ζαπκωτὰ 'ς τῇ θάλασσ'α, καὶ κείνη βουλλοῦσε· κ' ἤπεφτε - ν - ὁ καπετᾶνος 'ς τῇ θάλασσ'α κ' ἠπνίετο. Ἡ Γοργόνα ἦτομ ποῦ τῆμ μέση καὶ κάτου ψάρι. Κί' ὅσοι περνοῦσαν ἀνάμεσα Τέλεντος⁶ καὶ Καστελλιουῦ, γιὰ νὰ ξεγλυτώσουν, ἤένναν⁷ τὸ γκαπετᾶνο 'ς τὸ κατάρτι γιὰ 'ς τὸ τιμόνι κ' ἤστουππάλιαζαν τ' αὐσιά τως⁸ οἱ ναῦτες μετ' παμπάκι. Ὁ καπετᾶνος ποῦ 'κουε τὸ τραοῦιν τῆς Γοργόνας ποῦ τῇ λαχτάρρα τοῦ μελιτωμοῦ τῆς ἤσπαρτάρει κ' ἠνεκούφα κ' ἠχτύπα⁹ 'ς τῇγ κουβέρτα ὡς που περνοῦσαν τὸ μπουγάζι.—Τῇ Γοργόνα λένε πῶς τὴν ἠσκότωσε ὁ ἄης Κωσταντῖνος ποῦ 'ναι 'ς τὸ κάστρο τῆς Τέλεντος».

* Ἐδημοσιεύθη ἐν Λαογρ. 1911, τ. Γ', σ. 172-180.

1. Ν. Γ. Πολίτου, Ὁ περὶ τῶν Γοργόνων μῦθος παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ, ἐν Ἀθ. 1878 (=Παρνασσός, τ. Β')—Παραδόσεις, σ. 1165 κέ.

2. =δὲν εἶχε τὸ ταῖρι τῆς, τὸν ὁμοῖόν τῆς

3. =νὰ τὴν πιάση, νὰ τὴν συλλάβῃ

4. Τέλενδος, νησίς πρὸ τῆς Δ. παραλίας τῆς Καλύμνου. Καστέλλι, ἀκρωτήριο τῆς Καλύμνου.

5. =ἠδέναν, ἔδεναν

6. =ἔστουππωναν, ἔφρασσον τὰ αὐτιά των

7. =ἔσπαιρε, ἀνηγείρετο κ' ἐκτύπα

Περὶ τῆς προελεύσεως τῆς παραδόσεως ταύτης ὁ κ. Ζερβὸς σημειώνει τὰ ἑξῆς: «τὴν ἄκουσα ἔς τὸν Ἐμπορειὸν (ἀπόμερο λιμάνι τῆς νήσου Καλύμνου μὲ λίγα σπίτια, ποῦ κατοικοῦνε βοσκοὶ καὶ ρεσπέρηδες) ἀπὸ τῆς γριᾶ Πετζ' ἀλίνα καὶ τὸν ἄντρα τῆς Ἀντώνη Πετζ' ἀλη, ἴσαμε 75-80 χρονῶ, π' ἀνέκαθε κατοικοῦν ἔς αὐτὸ τὸ μέρος, ποῦ βλέπει ἄντικρυ τὸ Καστέλλι καὶ τὴν Τέλεντο, κι' ἀνάμεσα τὸ μπογάζι. Δὲν πάτησαν ποτέ τους σὲ σχολειό, κι' οὔτε πηγαίνουν ἔς τὴν πόλη. Τὴν ἄκουσαν, καθὼς μοῦ εἶπαν, ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ πάππου τως».

Ἐκ τῆς πληροφορίας ταύτης βεβαιοῦται μὲν ὅτι ἡ παράδοσις ἀπὸ αἰῶνος καὶ πλέον δὲν ὑπέστη λογίαν ἐπήρεια, ὑπὸ ἀγραμμάτων καὶ ἀκοινωνήτων ἀνθρώπων διατηρουμένη, ἀλλ' οὐδεὶς δύναται νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι εἶναι αὐτὸς ὁ ὁμηρικὸς μῦθος, ἔκπαλαι ἀπὸ στόματος μεταδιδόμενος· ἀδύνατος δ' εἶναι ὁ προσδιορισμὸς τοῦ χρόνου, καθ' ὃν εἴτε ἀμέσως ἐκ τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν εἴτε ἐκ βιβλίων οἰωνοδήποτε διὰ λογίων παραδοθεὶς ἔγινε κτῆμα τοῦ λαοῦ. Ἐκ τινῶν δ' ὅμως ἐνδείξεων ἀφορμώμενοι δυνάμεθα νὰ ὑπολογίσωμεν κατὰ προσέγγισιν τὸν πιθανὸν χρόνον τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ σημερινοῦ τύπου τῆς δημώδους παραδόσεως. Εἶναι δ' αἱ ἐνδείξεις αὗται πρῶτον μὲν ἡ ἀντικατάστασις τῶν Σειρήνων ὑπὸ τῆς ἐναλίας Γοργόνας, ἔπειτα δ' ἡ ἐπιπίσιμος τῆς παραδόσεως παρὰ τὴν Κάλυμνον, καὶ ὁ τρόπος καθ' ὃν ἡ Γοργόνα πνίγει τοὺς ναυτιλλομένους, καὶ ὁ φόνος αὐτῆς ὑπὸ τοῦ ἀγίου Κωνσταντίνου.

Εἰς τὴν γένεσιν τοῦ αὐτοῦ περὶ τοῦ φόνου ὑπὸ τοῦ ἀγίου Κωνσταντίνου συνετέλεσαν πιθανώτατα παραστάσεις ἐπὶ περιάπτων, ἀπεικονίζουσαι θεὸν ἢ ἥρωα κτείνοντα νόσον ὑπὸ μορφήν θηλείας δαίμονος. Μία τῶν παραστάσεων τούτων εἶναι ἡ τοῦ γοργοφόνου Περσέως, μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς «φύγε, ποδάγρα, Περσεὺς σε διώκει»¹. Ἄλλαι τοῦ αὐτοῦ τύπου ἐπὶ παλαιῶν χριστιανικῶν περιάπτων εἶναι ἡ τοῦ Σολομῶντος ἐφίππου ἢ ἀγγέλων ἢ τοῦ Θεοῦ, λογχίζόντων τὴν θήλειαν δαίμονα². Ἐκ τοιούτων δὲ παραστάσεων φαίνεται ὅτι προῆλθεν ἡ περὶ τοῦ φόνου τῆς Γοργόνας ὑπὸ τοῦ ἀγίου Κωνσταντίνου διὰ συμφυρμῶν ἀπηχῆσεων τοῦ μύθου περὶ τοῦ φόνου τῆς Μεδούσης ὑπὸ τοῦ Περσέως καὶ τῶν ἀπεικονίσεων τοῦ φόνου θηλειῶν δαιμόνων ὑπὸ τοῦ Περσέως, τοῦ Σολομῶντος, τῶν ἀγγέλων κλπ. Καὶ ἂν μὴ ὑπῆρχον περιάπτα,

1. Βλ. *R. Heim*, *Incantamenta magica graeca et latina*, σ. 480 κέ., ἀρ. 59 κέ. *Kuhnert*, ἐν *Roscher Lexik. d. Mythol.*, τ. III, σ. 2027-8.

2. *Heim*, αὐτ. *G. Schlumberger*, ἐν *Revue des études grecques*, 1892, τ. V, σ. 74 κέ.—Ὁ τύπος τῶν τοιούτων παραστάσεων εἶναι ἴσως ὁ τοῦ Ποσειδῶνος ἐφίππου, ἀφιέντος δόρυ ἐπὶ τὸν γίγαντα Πολυβώτην. (Πρβλ. *Hitzig u. Blümmer*, εἰς *Παυσαν.* Α' β' 4, τ. I, σ. 130-1. *Frazer*, *Pausanias*, τ. II, σ. 48-50). Ὅτι τοῦ τύπου τούτου τοῦ Ποσειδῶνος παρομοία ἐγένετο χρῆσις ἐν περιάπτωις ὑπεμφαίνουσιν ἢ ἐπωδῇ ἐν Ἰππιατρικῇ, κ. 22, σ. 15 κέ. (*Heim*, ἐνθ' ἄν.) «φεῦγε, κακὴ μᾶλι, διώκει σε Ποσειδῶν» καὶ τὰ ἐφεξῆς ἐν τῇ αὐτῇ ἐπωδῇ περὶ θαλασσίων θηρίων, ἐκδιωκόντων τὴν μᾶλιν, τὰ ὅποια λαμπρῶς ἐπεξηγοῦνται διὰ τῶν εἰκόνων τῶν ὑπὸ τοῦ *Schlumberger* δημοσιευθέντων περιάπτων.

έχοντα ἀπεικόνισιν τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου, ἀντὶ τούτων ἤρκει πρὸς διάπλασιν τοῦ μύθου καὶ ἡ ἰδέα, ὅτι ὁ προστάτης τοῦ χριστιανισμοῦ ἅγιος κατέλυσε τὸ κράτος τῶν δαιμόνων, ἦν ἐνίσχυνεν ἴσως ἡ ὑπαρξίς τυχὸν ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου ἐν τῇ νησίδι Τελένδω.

Περὶ δὲ τῆς συνταυτίσεως τῆς Γοργόνας πρὸς τὰς Σειρῆνας διέλαβον ἐκτενωῶς ἀλλαχοῦ. Ἦδη κατὰ τὸν 7' αἰῶνα μ.Χ. αἱ ὄρνιθόσωμοι Σειρῆνες τῶν παλαιῶν ἐνομίζοντο ἐνάλιοι δαίμονες ἰχθυόποδες ἢ εἰς ἰχθῦν ἀπολήγουσαι. Ὁ δ' ἐντοπισμὸς παρὰ τὴν Κάλυμνον ἢ ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Ἀττάλειας παρουσιάζεται καὶ ἐν συμαϊκῇ παραδόσει, ἣν ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ συλλογῇ μου¹. Κατὰ ταύτην ἡ Βεργόνα τῆς Ἀττάλειας κατοικεῖ «ς τὸν κόρφο τῆς Ἀττάλειας» καὶ ὁ τρόπος, δι' οὗ φέρει ὄλεθρον εἰς τοὺς ναυτιλλομένους εἶναι παραπλήσιος πρὸς τὸν ὑπὸ τῆς καλυμνίας παραδόσεως ἀναφερόμενον· «πηγαίνει κοντὰ ἔς τὰ καράβια ποῦ περνοῦν καὶ γίνεται ξέρη, καὶ ρίχτει τὰ μαλλιά της ἀπάνου του, τὸ τραυᾶ, τὸ ἀναποδογυρίζει καὶ τὸ βουλιάζει».

Ἡ συμαϊκὴ αὕτη παράδοσις, ὡς παρετήρησα², διαφέρουσα τῶν ἄλλων πανελληνίων περὶ τῆς Γοργόνας παραδόσεων, εἶναι παραλλαγή παλαιότερας ἑλληνικῆς, ἐπιχωριαζούσης εἰς τὰ παράλια τῆς Λυκίας καὶ τὰς νοτίους Σποράδας, τὴν ὁποίαν διέσωσαν μεσαιωνικαὶ τινες συγγραφεῖς τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Μόνον στοιχεῖον τῆς παλαιότερας ταύτης παραδόσεως διετήρησεν ἡ συμαϊκὴ τὴν φθαρτοῦ ἐνεργεῖαν θαλασσίου τέρατος ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Ἀττάλειας. Ἄλλα δ' ὅμως στοιχεῖα φέρονται εἰς παραδόσεις τῆς Καλύμνου, τὰς ὁποίας συνέλεξεν ὁ κ. Ζερβός.

Κατὰ ταύτας ἡ Γοργόνα ἦτο βασιλοπούλα τῆς Τελένδου, τῆς παρὰ τὴν Κάλυμνον νησίδος. Μία τῶν παραδόσεων τούτων ἀφηγεῖται ἀπλῶς τὸν ἀτυχή ἔρωτα τῆς βασιλοπούλας πρὸς βασιλόπουλον τοῦ ἀκρωτηρίου Καστελλιῦ τῆς Καλύμνου, καὶ τὴν αὐτοκτονίαν αὐτῆς. Οὐδεμία μνεία γίνεται τῆς Γοργόνας· ἀλλ' ὑπονοεῖται ὅτι πεσοῦσα εἰς τὴν θάλασσαν ἢ βασιλοπούλα ἔγινε Γοργόνα.

Ἄς τὸ νησί τῆς Καλύμνος, πάνω ἔς τὸ Καστέλλι ἦταν ἓνα βασιλιόπουλλο· ἀντικρὺ ἔς τὸ νησάκι τῆς Τελέντου ζοῦσε μιὰ βασιλιοπούλλα κι' ἀγαπεόνταν. Μιὰ πρώτη Ἀνάστασις³ βγῆκε ἀπὸ τὴν ἐκκλησιὰ μὲ τὶς δοῦλες της καὶ πῆε ἔς τὸ κανιάλι, θέλοντας νὰ δῆ, ἂν τὴν ἀγαποῦσε τὸ βασιλιόπουλλο, ὁ Φράγκος⁴. Ἔστησε ἔς ἓνα ξύλο τὴ λαμπριάτικη λαμπάδα της, κ' εἶπε. «Ἄν φτάσῃ ἀγνά- ντια ἔς τὸ Καστέλλι καὶ δὲ τὴ σβήσῃ ὁ ἀγέρας κ' ἡ θάλασσ' α, θὰ πῆ πῶς μ'

1. Παραδόσεις, ἀριθ. 553, σ. 310.

2. Αὐτ., σ. 1198.

3. Ἡ πρώτη κατὰ τὴν νύκτα λειτουργία τῆς ἀναστάσεως τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα.

4. «Σιμὰ ἔς τὴ Τέλεντο εἶναι ἓνας μέγας βράχος, ἀξώμωλος· τὸν λένε Φράγκο, κ' ἴσως νὰ ἔχη παρμένο τ' ὄνομα ἀπὸ τὸ βράχο τοῦ Καστελλιῦ». (Σημ. Γ. Κλ. Ζερβοῦ).

ἀγαπᾶ, ἀλλιῶς, ὄχι). Ὁ ἀγέρας καὶ τὸ κῦμα σβῆσαν τὴ λαμπάδα, σὰν κόντεψε νὰ φτάσῃ ἔς τὰ βράχια τοῦ Καστελλιοῦ. Κ' ἡ βασιλοποῦλλα ἔπεσε ἔς τὴ θάλασσ'α καὶ πνίγη».

Κατ' ἄλλην παράδοσιν ἡ βασιλοποῦλα ἀπέστεργε τὸν ἔρωτα τοῦ Φράγκου καὶ ἐκ κατάρας τούτου ἡ καὶ τῶν γονέων της (διότι ἡ παράδοσις δὲν εἶναι σαφής) ἔγινε Γοργόνα.

«Ἡ βασιλοποῦλλα τῆς Τελέντου ἐν ἡστέρζ'ετο νὰ μπῆ σὲ κόσμον καὶ νὰ πάρῃ ἄντραν της τὸ βασιλιόπουλλο τοῦ Καστελλιοῦ. Κ' ὕστερις ἡκαταράστηκέν της. «Ἄμε, κόρη μου, καὶ νὰ ἐνῆς Γοργόνα καὶ νὰ βουλλᾶς ἔς τὴ θάλασσ'α». Λέ· «Θὰ ἐνω θέλω, μὰ θὰ τρώω τοὺς ἀθρώπους». Καὶ σὰν ἡπλεβζ'εν ἡ Γοργόνα, ἡκαταρζ'ιούνταν της. «Ἄμε, καὶ νὰ πακίννης σ'ιλιάες ὀρζ'ιές¹ κάτω». Κ' ἡβουττ'α κ' ἡπάκιννε ἔς τὴ ζῆ² τῆς θάλασσ'ας, κάτω ἔς τὰ βάθη τῆς θαλάσσ'ου».

Τρίτη παράδοσις, συγγενεστέρα πρὸς τὴν μεσαιωνικὴν, ἀναφέρει βιασμὸν τῆς νεκρᾶς βασιλοπούλας ὑπὸ τοῦ ἀποκρουσθέντος ἔραστοῦ αὐτῆς καὶ τὴν ἐκ τῆς βδελυρᾶς πράξεως γέννησιν τῆς Γοργόνας. Ἡ παράδοσις αὕτη μνημονεύει καὶ τὰ ἐν τῇ θαλάσῃ ἀνημμένα ζῆρια, ὡς τέχνασμα τοῦ ἔραστοῦ καὶ ὄχι ὡς μαντικὸν τρόπον, καθὼς ἡ πρώτη.

«Ἡ βασιλοποῦλλα τῆς Τελέντου ἐν ἡστέρζ'ετο νὰ μπῆ σὲ κόσμον καὶ νὰ πάρῃ ἄντραν της τὸ βασιλιόπουλλο τοῦ Καστελλιοῦ. Κ' ὕστερις νὰ τὸν ἀγάπῃ, ἀνὰ τὴν ἡστέρζ'ετο νὰ ἐμίσῃ⁴ τὴ θάλασσ'αμ πὸ φῶτα. Κεῖνος ἡμάξ'εψε ἀσποδέλους⁵ κ' ἡκαμνέν τους σωρούς σωρούς καὶ ἔς τὴν μέση ἡκάρφωννε κερζ'ικ⁶ κ' ἡλαψε γοῦλο τὸ πέλαβος. Ἡ βασιλοποῦλλα πού τὴ σκάσῃν της, πού ἐν τὸν ἡθελε, ἡπέθανε τὴν ἄλλην ἡμέρα. Πέρασεμ πέρα τὸ βασιλιόπουλλο καὶ τὴν ἡξέθαψε τριῶμ μερῶ πεθαμένη, καὶ τὴν ἡκοιμήθηκε κ' ἡένηκεν⁶ ἡ Γοργόνα. Κ' ἡγνεφεν⁷ ἡ Γοργόνα τὰ μαλλιά της κ' ἡκαταπόντιζε τὰ καράβζ'ια. Ζὰμ πέρασε ὁ ἄης Νικόλας, πολεμοῦσε νὰ καῖνατίση⁸ καὶ κεινοῦ τὸ καῖκιν του, κ' ἡξώρισέν τη σὲ μέρος μακρινό.

Τὴν μεσαιωνικὴν ἑλληνικὴν παράδοσιν διέσωσαν τέσσαρες Ἄγγλοι συγγραφεῖς τῶν μέσων χρόνων, τῶν ὁποίων τὰ κείμενα παρέθεσα ἀλλαχοῦ⁹. Εἶναι δ' οὗτοι ὁ Gualter Map (ὅστις ἔγραφε κατὰ τὰς δύο τελευταίας δεκαετηρίδας τοῦ ΙΒ' αἰῶνος), ὁ Roger de Hoveden (κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος), ὁ John Bromton, ὁ Γερβάσιος ὁ Τιλβεριεύς (τῶν ἀρχῶν πιθανῶς

1. =χιλιάδες ὀργυιές 2. =γῆ 3. =στοιχημα, ἄθλος

4. =γεμίση 5. =ἀσφοδέλους

6. =ἡγέννηκε, ἔγινε

7. =ἔνευε, ἐκίνει 8. =νὰ σταματήση, δεσμεύση. Ἴσως ἐκ τοῦ καῖνετα (βενετ. caeneta).

9. Ὁ περὶ τῶν Γοργόνων μῦθος, σ. 5. Παράδοσις, σ. 1198-1202.

του ΙΔ' αιώνας¹) και ο John Mandeville (του ΙΕ' αιώνας). Έκ τῆς παραδόσεως ταύτης ὀδηγούμενος ὁ Salomon Reinach ἠδυνήθη ἐν διατριβῇ ἐπ' ἐσχάτων δημοσιευθείσῃ², νὰ διαφωτίσῃ δι' εὐστοχωτάτου συνδυασμοῦ καὶ κριτικῆς τῶν μαρτυριῶν σκοτεινὴν τινὰ καὶ ἀκατανόητον κατηγορίαν κατὰ τῶν Ναϊτῶν, εἰς ἣν μεγίστη ἀπεδόθη σπουδαιότης κατὰ τὴν δίκην καὶ καταδίκην αὐτῶν (1307 - 1313). Οἱ Ναῖται κατηγοροῦντο ὅτι ἐλάτρευον μυστηριῶδες εἶδωλον, καλούμενον Baphomet, τὸ δὲ εἶδωλον τοῦτο κατὰ τινὰς μαρτυρίας ἦτο κεφαλὴ ἢ κεφαλαὶ ἔχουσαι μαγικὰς δυνάμεις. Δύο δὲ τῶν μαρτυριῶν τούτων ἐξαίρει ὁ Reinach, μεταγράφομεν δ' ἐξ αὐτῶν τὴν σχετικὴν πρὸς τὴν κεφαλὴν διήγησιν ὡς κάλλιστον συμπλήρωμα τῶν περὶ τῆς ἑλληνικῆς παραδόσεως ἐκ τῶν βιβλίων τῶν Ἑγγλων συγγραφέων συναγομένων. Ἡ μία εἶναι τοῦ Antonio Succi, χρηματίσαντος συμβολαιογράφου τῶν Ναϊτῶν ἐν Συρίᾳ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη, εἰλημμένη ἐκ τοῦ συγγράμματος τοῦ Michelet, *Procès des Templiers*, τ. I, σ. 645, καὶ ἔχει ὡς ἐξῆς:

«Ὡς πρὸς τὸ θέμα τῆς κατηγορίας τὸ μνημονεῦον τὴν κεφαλὴν, πολλάκις ἤκουσα εἰς τὴν πόλιν Σιδῶνα λεγόμενα τὰ ἐξῆς: Κάποιος εὐγενὴς Σιδώνιος εἶχεν ἀγαπήσῃ κάποιαν εὐγενῆ γυναῖκα Ἀρμενίαν. Ἐν ὅσῳ ἔζη δὲν τὴν ἐγνώρισε, ἀλλ' ὅτε ἀπέθανε τὴν ἐβίβασε κεφαλὴ εἰς τὸν τάφον τῆς τὴν ἰδίαν ἡμέραν ποῦ τὴν ἔθαψαν. Μετὰ τὴν πράξιν ἠκούσας φωνὴν ποῦ τοῦ ἔλεγε: «Φύλαξε ἕσταν θὰ ἔλθῃ ἡ ὥρα τοῦ τοκετοῦ, καὶ θὰ εἶρῃς τότε μίαν κεφαλὴν, τὴν θυγά-
 τέρα τῶν ἔργων σου». Ἐπιστάτης τοῦ χρόνου ὁ εἰρημένος στρατιώτης (*praedictus miles*) ἐπανῆλθεν εἰς τὸν τάφον καὶ εἰς τὰ σκέλη τῆς θαμμένης γυναικὸς εὔρεν ἀνθρωπίνην κεφαλὴν. Ἡ φωνὴ ἤκουσθη καὶ πάλιν καὶ τοῦ ἔλεγε: «Φύλαξε καλὰ αὐτὴν τὴν κεφαλὴν, διότι ὅλα τὰ ἀγαθὰ θὰ σοῦ ἔλθουν ἀπὸ αὐτῆν».

Ἡ ἑτέρα μαρτυρία, τοῦ μοναχοῦ Hugues de Faure, εἰλημμένη ἐπίσης ἐκ τοῦ Michelet (τ. II, σ. 238), εἶναι λεπτομερεστέρα. Κατὰ τὰλλα μὲν ἡ διήγησις εἶναι πλὴν τινῶν ἐπουσιωδῶν παραλλαγῶν ἡ αὐτὴ, ὡς ὑπὸ τῶν Ἑγγλων ἐκτίθεται, μίαν δὲ μόνην, ἀλλὰ σπουδαιοτάτην διαφορὰν παρουσιάζει, ὅτι ἡ κεφαλὴ ἦτο αὐτῆς τῆς νεκρᾶς, ἣν ἀπέτεμεν ὁ ἀνόσιος τυμβωρύχος. Ἡ δὲ διαφορὰ αὕτη ὑπεμφαίνει συμφυρμὸν τῆς παραδόσεως ταύτης καὶ ἑτέρας βυζαντινῆς περὶ τῆς Γοργόνος, ἣν γινώσκομεν ἐκ τοῦ Φυσιολόγου³.

«Ὅταν ἐκυριεύθη ἡ Ἄκρη (= Ἄκη, Πτολεμαῖς), ὁ μάρτυς εὐρίσκετο εἰς τὴν Κύπρον. Ἐκεῖ ἤκουσεν ἀπὸ ἑνα στρατιώτην, ποῦ ἦτο μπάιλος εἰς τὴν

1. Ὅτι δὲν ἔγραψεν οὗτος κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, ὡς κοινῶς νομίζεται, ἀλλὰ μᾶλλον κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΔ', συνάγω ἐκ τούτου, ὅτι ἀναφέρει ὡς ὑποτελῆ τῶν σουλτάνων τοῦ Ἰκονίου τὴν Ἀττάλειαν, ἣτις κατελήφθη ὑπὸ τῶν Σελτζουκιδῶν τῷ 1275.

2. *La tête magique des Templiers*, ἐν *Revue de l'histoire des religions*, 1911, τ. 63, σ. 25-39.

3. *Πολίτου*, *Παραδόσεις*, σ. 1166 - 7.

Λιμασό (=Λεμισόν), ὅτι ἕνας εὐγενῆς εἶχεν ἀγαπήσῃ μίαν κόρην ἀπὸ τὴν Μαράκλειαν τῆς Τριπόλεως. Μὴ δυνάμενος νὰ τὴν ἀποκτήσῃ ζωντανήν, τὴν ἐξέθαψε μετὰ τὸν θάνατόν της, συνευρέθη μὲ αὐτὴν καὶ τῆς ἔκοψε ἔπειτα τὴν κεφαλὴν. Μία φωνὴ τοῦ παρήγγειλε νὰ φυλάττῃ ἐπιμελῶς αὐτὴν τὴν κεφαλὴν, διότι εἶχε τὴν δύναμιν ν' ἀφανίζῃ καὶ νὰ διασκορπίζῃ ὅ τι ἔβλεπε. Τὴν ἐσκέπασε λοιπὸν καὶ τὴν ἀπέθεσεν εἰς κιβώτιον. Ὑστερον ἀπὸ ὀλίγον καιρὸν, εἶχε πόλεμον μὲ τοὺς Ἕλληνας, ποῦ ἐκατοικοῦσαν τὴν Κύπρον καὶ τὰ πλησίον μέρη, καὶ μετεχειρίσθη αὐτὴν τὴν κεφαλὴν ἐναντίον τῶν πόλεων καὶ τῶν στρατοπέδων τῶν Ἑλλήνων· καὶ ἔφθανε μόνον νὰ τὴν δείξῃ διὰ νὰ ἐξολοθρεύσῃ τοὺς ἐχθρούς του. Μίαν φορὰν ποῦ ἔταξίδευεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ καταστρέψῃ αὐτὴν τὴν πόλιν, συνέβη νὰ τοῦ κλέψῃ ἡ γραῖα τροφός του τὸ κλειδί τοῦ κιβωτίου διὰ νὰ ἰδῇ τί εἶχε μέσα, καὶ ἔβγαλε τὴν κεφαλὴν. Παρευθὺς ἐσηκώθη φοβερὰ τρικυμία καὶ τὸ καράβι ἐβούλιαξε· καὶ μόνον μερικοὶ ναῦται ἠμπόρεσαν νὰ σωθοῦν καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἐμαθητεύθη τί ἔγινε. Ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν καιρὸν, λέγουν, δὲν ὑπάρχουσι πλέον ψάρια εἰς αὐτὸ τὸ μέρος τῆς θαλάσσης».

Ἐτερος δὲ μάρτυς ἐβεβαίωσεν ὅτι ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐπιφαίνεται μία μυστηριώδης κεφαλὴ εἰς σίφωνα πλησίον τῆς Σατάλιας (Ἀτταλείας) καὶ τότε ὅλα τὰ πλοῖα ποῦ εὐρίσκονται εἰς αὐτὴν τὴν θαλάσσαν τρέχουσι μεγάλους κινδύνους. Καὶ ἡ μαρτυρία δὲ αὕτη ἀναφέρεται βεβαίως εἰς ἄλλην μεσαιωνικὴν ἑλληνικὴν δοξασίαν περὶ κεφαλῆς δράκοντος ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Σατάλιας, ἀναρροφούντος τὰ ὕδατα τῆς θαλάσσης καὶ τὰ πλοῖα γάνοντα πλοῖα, ἣν δοξασίαν μνημονεῦει ἐπίσης ὁ Ἄγγλος χρονογράφος Heyden¹.

Αἱ μαρτυρίαι αὗται, ὡς μετὰ πολλῆς πιθανότητος εἶκασεν ὁ Reinach, ἐχρησίμευσαν ὡς ἀφετηρία πρὸς διατύπωσιν τῆς κατηγορίας κατὰ τῶν Ναϊτῶν ἐπὶ ἀπιστίᾳ καὶ μαγείᾳ. Ὁρθῶς δ' οὗτος διέγνω, ὅτι ἡ ἐν τῇ μαρτυρίᾳ τοῦ μοναχοῦ περιεχομένη παράδοσις ἐνέχει μείζονα σημασίαν· δὲν εἶναι μὲν αὐθεντικωτέρα τῶν ἄλλων, ὡς ἰσχυρίζεται, διότι καὶ αὗται εἶναι ἐπίσης αὐθεντικαὶ καὶ ἀνόθευτοι, ἀλλὰ προδήλως εἶναι ἡ ἀρχαικωτέρα. Τὸ ἐπεισόδιον τῆς βδελυρᾶς συνουσίας τοῦ στρατιώτου πρὸς τὸ σῶμα τῆς νεκρᾶς προσετέθη, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ παρετήρησα, εἰς τὴν παράδοσιν ἐκ παλαιοῦ ἐπίσης μύθου. Ἄλλ' ὁ πρωτόθετος μῦθος, τοῦ ὁποίου ἡ μεσαιωνικὴ ἑλληνικὴ διατύπωσις διατηρήθη ζωντανὴ ἐπὶ χίλια καὶ πλέον ἔσως ἔτη μέχρι τῆς σήμερον, εἶναι ὁ περὶ ἀποτομῆς τῆς κεφαλῆς τῆς Μεδούσης ὑπὸ τοῦ Περσέως, προσλαβὼν ἐν τῇ μεσαιωνικῇ διατυπώσει νέαν μορφήν διὰ τῆς προσθήκης τοῦ ἐπεισοδίου τοῦ βιασμοῦ τῆς νεκρᾶς καὶ τῆς ἐπιδράσεως ἀρχαίων εἰκονικῶν παραστάσεων τοῦ Γοργονείου ἐν τῷ μέσῳ κυμάτων τῆς θαλάσσης². Ἴσως δὲ δὲν πρέπει νὰ φανῇ λίαν

1. Πολίτου, Παραδόσεις, σ. 1204.

2. Αὐτ., σ. 1202-3.

τολμηρά ἡ γνώμη τοῦ Max Mayer¹, ὅτι ἡ πρώτη ὑποτύπωσις τῆς Γοργόνας ἦτο θαλασσίας κητοειδοῦς δαίμονος, παραλλαγή δὲ τοῦ πρωτοθέτου μύθου εἶναι ὁ περὶ τοῦ φόνου τοῦ κήτους ὑπὸ τοῦ Περσέως πρὸς λύτρωσιν τῆς Ἀνδρομέδας· ὅτι κυριωτάτη ἔδρα τῶν περὶ Περσέως μύθων ἦτο τὸ πάλαι ἡ Ρόδος, ὁπόθεν διεδόθησαν καὶ ἀνεπτύχθησαν οὐ μόνον εἰς τὴν γείτονα Λυκίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ὑπὸ Ροδίων ἀποικισθεῖσαν Κιλικίαν, καὶ εἰς ἄλλους τόπους τῆς Ἀσίας, οἷον τὸ Ἰκόνιον· καὶ ὅτι ἀπὸ τῶν περὶ Περσέως μύθων διεπλάσθησαν καὶ ὁ μῦθος περὶ τοῦ φόνου τοῦ ἐν Ρόδῳ δράκοντος ὑπὸ τοῦ ἱππότητος Θεοδότου τοῦ Γοζῶν καὶ ὁ περὶ δρακοντοκτονίας τοῦ ἁγίου Γεωργίου (ἐντοπισθεὶς ἐν Ἰόπη καὶ ἐν Λύδῃ τῆς Παλαιστίνης). Παραφυὰς δὲ τοῦ περὶ τοῦ Περσέως καὶ τῆς Γοργόνας μύθου εἶναι καὶ ἡ παράδοσις περὶ τῆς ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Ἀτταλείας φοβερᾶς κεφαλῆς.

Ὅπως ἂν ᾗ, ἀρκούντως περίεργον εἶναι, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ παράδοσις τῶν μέσων χρόνων τοιαύτην εἶχε ροπὴν εἰς τὴν ἐκβασιν σπουδαιοτάτου γεγονότος τῆς παγκοσμίου ἱστορίας, τῆς δίκης τῶν Ναϊτῶν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ



ΑΘΗΝΩΝ

1. Ἐν Verhandlungen der vierzigsten Versammlung deutscher Philologen, 1890, σ. 347.